

Grønlands særlige foranstaltningsdømte

— en kortlægning¹

METTE RØMER OG ANNEMETTE NYBORG LAURITSEN

Abstract

Unlike legal systems in Denmark or many other countries, the Greenlandic Penal Code does not include the concept of punishment. Instead, the Code contains several diverse sanctions intended to prevent reoffences through treatment. This article explores this particular legal structure by examining cases of Greenlandic citizens sanctioned for treatment with or without deprivation of liberty. Based on an archival study of records held by the Prosecutor's Office of the Greenland Police, this article maps the number of Greenlandic citizens sanctioned for treatment with or without deprivation of liberty in either Greenland or Denmark along with the assessment of their mental state and place of treatment. The findings show that 49 of the 160 individuals convicted were sent to Denmark for treatment and rehabilitation within the prison service, forensic psychiatry, or forensic intellectual disability services. The most common types of crime among the convicted were violent. This article recommends that a new registration practice is needed to methodologically generate a representative picture of the convicted population.

Indledning

Selvom der i dag er indført selvstyre i Grønland, er justitsområdet fortsat et dansk anliggende. Det er den danske justitsminister, som er øverst ansvarlig, og det er det danske folketing, der efter høring i Inatsisartut vedtager gældende love og lovændringer for det grønlandske retsvæsen. Dermed ligger den

1. Der er modtaget forskningsbevillinger fra Ulla V. Bondesons Stiftelse og Grønlands Forskningsråd. Endvidere skal der siges tak til de to reviewere for konstruktive kommentarer.

endelige beslutningskompetence over det grønlandske retsvæsen langt væk fra det samfund, det skal virke i.

Det grønlandske retsvæsen adskiller sig på flere måder fra det danske. Blandt andet omtales straf ikke i den grønlandske kriminallov, og den indeholder ikke strafferammer med fx frihedsberøvelse i et fængsel. I stedet giver den grønlandske kriminallov mulighed for en række foranstaltninger, hvoraf retten kan vælge den, som er bedst egnet til at få den kriminelle til at afholde sig fra at begå ny kriminalitet. En foranstaltning kan være en advarsel eller en bøde, en betinget anstaltsdom, dom til tilsyn, dom til samfundstjeneste eller dom til anstalt og tilsyn (kriminallovens § 119).

De grønlandske domstole kan tilmed træffe bestemmelse om særlige hjælpeforanstaltninger over for unge, sindssyge eller mentalt retarderede, ligesom de kan træffe bestemmelse om forvaring, hvis den sigtede frembyder nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed. Forvaringsdømte anbringes i anstalt under Kriminalforsorgen på ubestemt tid. Inden en ny lukket anstalt i 2019 blev taget i brug, blev gruppen af forvaringsdømte, som var blevet vurderet uegnede til anbringelse i de Grønlandske anstalter, sendt til afsoning i en psykiatrisk ledet anstalt under Kriminalforsorgen i Danmark, i praksis Herstedvester Fængsel. Siden hjemmestyret overtog det sociale område (1979) og sundhedsområdet (1992), har Grønland selv haft det bemyndigende ansvar for fuldbyrdelsen af foranstaltninger overfor de mentalt retarderede eller sindssyge som dømmes til enten anbringelse, behandling eller tilsyn.

Nærværende artikel kaster lys på Grønlands særlige foranstaltningsdømte, dvs. personer som en grønlandsk domstol har dømt til særlig foranstaltning indenfor kriminallovens kapitel 33 vedrørende "Særlige foranstaltninger over for psykisk syge kriminelle" eller kapitel 34 vedrørende "Forvaring". På baggrund af et dokumentstudie af verserende foranstaltningsændrings-sager ved den grønlandske anklagemyndighed kortlægger vi antallet af særlige foranstaltningsdømte, deres mentale tilstand og deres anbringelsessted sammen med det kriminalretlige grundlag for at idømme kriminelle en særlig foranstaltning. Formålet med artiklens kortlægning er dels at fremstille et øjebliksbillede af dømte i Grønland, som er undergivet eller afsoner en særlig foranstaltning, dels at finde ud af, hvor mange foranstaltningsdømte, der er nedsendt til Danmark.

Der findes i forvejen en række studier af Grønlands særlige foranstaltningsdømte. Evy Frantzsen (2010) og Annemette N. Lauritsen (2017, 2018a, 2018b) har publiceret artikler om forvaringsdømte anbragt i Herstedvester Fængsel, Inge Lynge (2000) har skrevet disputats om psykisk abnorme lovovertrædere, og et nyligt studie af Christian Jentz m.fl. (2022) undersøger selvmord blandt Grønlands psykisk syge foranstaltningsdømte. Det til trods mangler der fortsat viden om, hvor mange særligt afvigende lovovertrædere det grønlandske retsvæsen nedsender til anbringelse og behandling i Danmark.

De historiske nedsendelser til Danmark

Nedsendelse af særlige foranstaltningsdømte til Danmark skal ses i lyset af, at det ikke har været muligt at etablere specialinstitutioner i Grønland. Af sikkerhedsmæssige årsager har praksis siden 1957 været at anbringe forvaringsdømte inden for den danske kriminalforsorg i Herstedvester Fængsel i den såkaldte "grønlænderafdeling". De psykiske syge lovbyggere blev sendt til behandling på sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland eller Amtshospitalet i Vordingborg, indtil Grønlands Hjemmestyre i 2001 indgik en samarbejdsaftale med daværende Århus Amt, hvorefter Retspsykiatrisk Afsnit R3 ved Århus Universitetshospital blev etableret som en afdeling for grønlandske dømte. De foranstaltningsdømte med mental retardering er historisk blevet anbragt på institutionen Andersvænge ved Slagelse og senere den sikrede afdeling på Kofoedsminde i Rødbyhavn inden for rammerne af det danske socialvæsen (Jensen & Knigge 2008; Jensen 2010). I modsætning til, hvad der gælder de forvaringsdømte i Herstedvester Fængsel og de psykiske syge inden for sundhedsvæsenet, har der ikke eksisteret en specifik grønlandsk afdeling for mentalt retarderede i Danmark, som tager hensyntagen til sprog og/eller kulturbaggrund. Dette selvom Grønland op gennem 1950'erne og 1960'erne blev, hvad Jensen (2010) kalder "støvsugget for åndssvage", hvor blot det at have funktionsnedsættelsen mental retardering var tilstrækkeligt til at blive sendt væk fra ens hjemland til Danmark.

Den nye anstalt i Nuuk – ophør af nedsendelser af forvaringsdømte

Tidligere studier over de forvaringsdømte (Bryld 1992; Frantzsen 2010; Lauritsen 2017, 2018b) belyser, hvordan oplevelser af udstødelse og deportation, kulturchok, sproglige misforståelser og tab af identitet ved mødet med det danske fængsel, går igen. Af samme grund har ordningen gennem årene været mødt

af kritik (Bryld 1992; Frantzen 2010; Lauritsen 2018a, b). På efterårssamlingen 2007 tilsluttede Grønlands Landsting sig derfor et forslag til en ny kriminallov og en ny retsplejelov for Grønland, som tilsammen skulle danne ramme for en gennemgribende retsvæsenreform. Reformen byggede på anbefalinger fra Den Grønlandske Retsvæsenkommission (Betænkning 1442/2004), der bl.a. indebar opførelse af en lukket anstalt. Lovforslaget blev efterfølgende vedtaget i Folketinget med ikrafttrædelse 1. januar 2010.

Knap 10 år efter, i 2019, blev den nye lukkede anstalt i Nuuk taget i brug, og som konsekvens af den nye kriminallov (§ 161) dømmes forvaringsdømte siden da til anbringelse i den nye anstalt. De forvaringsdømte, som var anbragt i Herstedvester Fængsel, fik tilbud om at blive overflyttet til Nuuk, hvad nogle af de indsatte i Herstedvester valgte at tage imod. Efter en prøveperiode i den nye anstalt valgte enkelte af de forvaringsdømte at blive flyttet tilbage, hvorfor der stadig befinder sig en restgruppe af forvaringsdømte i Herstedvester Fængsel.

De psykisk syge kriminelle – de sindssyge og mentalt retarderede

Nedsendelserne til Danmark af foranstaltningsdømte med en psykisk lidelse har ikke været kritiseret i samme grad som nedsendelserne af de forvaringsdømte. Det samme gælder for de foranstaltningsdømte med mental retardering på socialområdet. På grund af manglende institutioner til mennesker med mental retardering har Grønland siden 1947 nedsendt et stort antal psykisk udviklingshæmmede uden dom til anbringelse på institution/bosteder i Danmark (Jensen 2010).

Siden hjemmestyret overtog socialområdet i 1979, har man politisk arbejdet for at hjemtage og fastholde personer med varige fysiske og psykiske funktionsnedsættelser i Grønland. Dette er sket sideløbende med etablering af institutioner/bosteder målrettet borgergruppen rundt om i landet. Den politiske debat og udviklingen på socialområdet har dog ikke inkluderet de foranstaltningsdømte med mental retardering. Derfor eksisterer der stadig ikke specialtilbud i Grønland i form af sikrede afdelinger, og derfor bliver foranstaltningsdømte med mental retardering fortsat nedsendt til Danmark i ”mangel af bedre tilbud” i Grønland (Lihme 2010).

Jagten på tal

Vores metodologiske udgangspunkt for kortlægningen var et registerstudie med udgangspunkt i registerdata fra det grønlandske kriminalregister, som vi har ansøgt om og modtaget dataudtræk fra. Vores analyse af disse dataudtræk gjorde det hurtigt klart, at vi i materialet ikke kunne skelne mellem de – jf. kapitel 33 – psykisk syge kriminelles mentale tilstand i forhold til, om de er erklæret sindssyge eller mentalt retarderede på gerningstidspunktet. Selv om nedsendelse til Danmark er en historisk og stadig anvendt praksis erfarede vi, hvordan viden om omfanget af nedsendelser af forvaringsdømte, psykisk syge og mentalt retarderede foranstaltningsdømte og deres anbringelsessteder er begrænset og omgærdet af mystik. Vi konstaterede, at der ikke findes et samlet register over de foranstaltningsdømte, der er sendt til Danmark på baggrund af sanktionsformerne i kriminallovens kapitel 33 & 34.

Vi er ikke de første, der har gjort den erfaring. Da kriminolog Evy Frantzsen ville kortlægge, hvor mange grønlændere, der i perioden 2006-2010 var blevet idømt en forvaringsdom efter den tidligere grønlandske kriminallov med sanktion om nedsendelse til afsoning i Herstedvester Fængsel (Frantzsen 2010, 64), bemærkede hun, at der både i Herstedvester Fængsel og hos kriminalforsorgen i Grønland manglede oversigter og journaler over tidligere indsatte. Dette førte Frantzsen ud i, hvad hun kalder et "detektivarbejde" med at indsamle oplysninger om tidligere dømte og deres ophold i Herstedvester Fængsel hos aktører, som var (og stadig er) engageret i de dømte grønlændere i Danmark. Kendetegnende for oplysningerne, som blev indsamlet fra henholdsvis Kriminalforsorgen i Grønland, Herstedvester Fængsel og Det Grønlandske Hus i København, var, at de ikke var overensstemmende. Dette gjorde det umuligt for Frantzsen (2010) at lave en samlet optælling af gruppen af forvaringsdømte, som både var undergivet og havde afsluttet en forvaringsdom.

Spørgsmålet, om der var flere foranstaltningsdømte end angivet på lister fra myndigheder og andre engagerede, var også relevant for Annemette N. Lauritsens udredning af bistandsværgeordningen for dømte grønlændere i Danmark og Grønland (2018b). Det blev på samme måde en jagt på tal for at generere viden om antallet af grønlandsk dømte i 2017 med ret til en bistandsværge i Danmark. Et helt årti efter Frantzsens studie manglede der stadig et samlet register over Grønlands særlige foranstaltningsdømte. Under Lauritsens jagt på tal ajourførte bistandsværgekoordinatoren ved Det Grønlandske Hus i

København sine lister over antallet af foranstaltningdømte med ret til en bistandsværge. Dette skete ved indsamling af tal og oplysninger fra den danske retspsykiatri, Kriminalforsorgen i Grønland og Grønlands Politi. Resultatet var en uoverensstemmelse i antallet af anbragte og deres anbringelsessteder. Bistandsværgekoordinatoren fandt, at en gruppe psykisk syge foranstaltningdømte i Danmark var fraværende på oversigtslisterne fra de grønlandske myndigheder, og enkelte var anbragt på et andet anbringelsessted i Danmark end de bosteder, som stod registreret i deres journaler (Lauritsen 2018b).

Den manglende systematiske registreringspraksis i Grønland gør det ikke muligt at fremstille et repræsentativt billede af den samlede gruppe af særlige foranstaltningdømte i forhold til antal, mental tilstand, anbringelsessted og generelle baggrundsoplysninger. Der findes ikke statistiske opgørelser som dem, det danske Justitsministeriums Forskningskontor (fx 2021) årligt udarbejder over antallet af personer, der omfattes af den danske straffelovs § 16 (gerningspersoner med psykisk sygdom eller mental retardering), og som dømmes til forvaring efter straffelovens § 70. I Danmark er Justitsministeriets Forskningskontor lovmæssigt forpligtiget til at udarbejde sådanne årlige beretninger til Folketingets Retsudvalg, for at udvalget kan følge udviklingen i antallet af foranstaltningdomme. Beretningerne udarbejdes på baggrund af dataudtræk fra det Danske Centrale Kriminalregister (DCK), som registrerer afgørelser mv. i kriminalsager til brug i strafferetsplejen. DCK registrerer også grønlandske afgørelser til brug i den grønlandske kriminalretspleje og som grundlag for bl.a. udarbejdelse af kriminalstatistik.

Som det også er tilfældet for den øvrige grønlandske kriminalstatistik – Grønlands Politis årsstatistik og Grønlands Statistik – kan DCK's registrering af grønlandske afgørelser volde vanskeligheder. Registreringen i DCK er indrettet efter dansk straffelov til trods for, at dansk straffelov og grønlandsk kriminallov er to selvstændige lovgivninger med forskel i blandt andet kategori- og begrebsanvendelse og sanktionsformer. Registreringen er således karakteriseret af at være "håndholdt", hvilket indebærer, at databehandleren i DCK er nødsaget til at lave en fortolkning af den grønlandske kriminallov for at få afgørelserne til at passe ind i det danske registreringssystem. Dette danner grundlag for en ikke retvisende og manglende registrering – særligt i forhold til kategoriseringen af de foranstaltningdømtes mentale tilstand. Det var det, vi observerede i de udtræk, som vi har anmodet om, modtaget og analyseret

fra DCK i forbindelse med nærværende kortlægning af antallet af foranstaltningssdomme, mental tilstand og anbringelsessted.

Samme registreringsproblematik gør sig som sagt gældende i forhold til Grønlands Politis årsstatistik og kriminalstatistikken fra Grønlands Statistik, hvor man eksempelvis begrebsmæssigt kategoriserer og registrerer de sindssyge og mentalt retarderede foranstaltningssdomte under den historisk samlede juridiske betegnelse *psykisk syge abnorme*. Denne registreringspraksis skyldes, at journalsystemet ved Grønlands Politi teknisk ikke muliggør en adskillelse af de to grupper, hvilket gør det umuligt at skabe et retvisende billede af den samlede gruppe af foranstaltningssdomte i forhold til antal og mental tilstand, dvs. om de anses for at være sindssyge eller mentalt retarderede og følgelig dømmes til tilsyn, behandling eller anbringelse indenfor sundhedsområdet eller inden for eller socialområdet.

På baggrund af de nævnte registreringsproblematiske udfordringer ansøgte vi i stedet Anklagemyndigheden ved Grønlands Politi om adgang til at lave et dokumentstudie af igangværende foranstaltningssændringssager i deres journalarkiv. Ansøgningen blev imødekommet i efteråret 2021, og efter en sikkerhedsgodkendelse ved Grønlands Politi og anmeldelse til det danske datatilsyn blev projektet sat igang.

Et dokumentstudie af igangværende foranstaltningssændringssager

Dokumentstudiet i Anklagemyndighedens arkiv omfatter et kvalitativt studie af samtlige såkaldte foranstaltningssændringssager. Den grønlandske Anklagemyndighed fører tilsyn med, at en foranstaltning ikke opretholdes i længere tid og i videre omfang end nødvendigt (kriminallovens § 159). Som tilsynsførende myndighed har Anklagemyndigheden derfor registreret alle verserede foranstaltningssændringssager i deres journalarkiv. Anklagemyndigheden journaliserer med andre ord samtlige dømte, som aktuelt enten er undergivet en særlig foranstaltning inden for sundheds- eller socialområdet, eller som afsoner en forvaringsdom i regi af Kriminalforsorgen. I modsætning til DCK, som registrerer antallet af domsafgørelser i kriminalretlige sager, journaliserer den grønlandske Anklagemyndighed foranstaltningssændringssagerne i forhold til de enkelte foranstaltningssdomte, der som oftest er dømt for flere forhold. Dokumentstudiet af de igangværende foranstaltningssændringssager hos Anklagemyndigheden gør det derfor muligt at danne et øjebliksbillede af

det samlede antal særlige foranstaltningsdømte, som på dataindsamlingstidspunktet (2021, uge 41) var undergivet eller afsoner en foranstaltningsdom.

Da foranstaltningsændringssagerne ikke journaliseres digitalt, har dokumentstudiet bestået af et klassisk håndholdt arkivstudie i Anklagemyndighedens kælder, hvor samtlige foranstaltningsændringssager er fysisk arkiveret. I arkivet har hver enkelt foranstaltningsdømt sin egen fysiske sagsmappe arkiveret i en eller flere papmapper. Sagsmapperne indeholder i papirformat samtlige sagsakter fra de grønlandske domstole: domsafsigelser, mentalerklæringer, anklagemyndighedens egne lister med opfølgingsdatoer på vedkommendes foranstaltning, anbringelsessted samt foranstaltningsændringer foretaget i den dømtes foranstaltningsperiode, herunder ændring i anbringelsessted.

Journalerne er gennemgået manuelt for at indsamle viden om antallet af foranstaltningsdømte, de idømte foranstaltningstyper, den domfældtes mentale tilstand, kriminalitetens art, domsdato m.m. Mentalerklæringerne er gennemgået for at indsamle viden om de foranstaltningsdømtes mentale tilstand i forhold til diagnoser og baggrundsoplysninger. Endelig er anklagemyndighedens liste gennemgået med henblik på at registrere de foranstaltningsdømtes specifikke anbringelsessteder, dvs. om de forvaringsdømte er anbragt på den nye anstalt i Nuuk eller i Herstedvester Fængsel i Danmark (§ 161), eller om domfældte med sindssygdom eller mental retardering er anbragt på en psykiatrisk afdeling eller anden institution/bosted i Grønland eller i Danmark (§ 156).

Omend studiet udgør et kvalitativt journalstudie af foranstaltningsændringssagerne, er data blevet indsamlet manuelt og efterfølgende håndteret først i Excel og senere i statistikprogrammet SPSS ud fra følgende variabler: foranstaltningstype (inkl. domsdato), den domfældtes mentale tilstand, anbringelsessted, kriminalitetens art og baggrundsdata.

Resultatet af dokumentstudiet præsenteres i den følgende kortlægning som omfatter samtlige foranstaltningsdømte, som på tidspunktet for dataindsamlingen var undergivet en foranstaltningsdom omfattet af Kriminallovens kapitel 33 og 34. Kortlægningen er struktureret med en indledende analyse af det kriminalretlige grundlag for, hvad der sker: *før dommen* med anvendelse af mentalundersøgelserne, *ved domsafsigelsen – den juridiske kategorisering* (foranstaltningstype og mental tilstand) og *efter dommen* (anbringelsessted). Der-

efter følger en oversigt over dokumentstudiets resultater i forhold til omfanget af foranstaltningsdømte, deres mentale tilstand, den begåede kriminalitetsart og anbringelsessted.

Det kriminalretlige grundlag

Kendetegnende for de særlige foranstaltningsdømte er, at de er blevet mentalundersøgt,² og den afsluttende mentalerklæring danner grundlag for domstolens vurdering af, om gerningspersonen kan dømmes efter kriminallovens kapitel 33 om "Særlige foranstaltninger over for psykisk syge kriminelle" eller kapitel 34 om "Forvaring".

Før dommen – mentalundersøgelse

Når der er begået en kriminel handling, og der er mistanke om en psykisk afvigelse hos en sigtet eller tiltalt, kan dommeren ifølge *Rigsadvokatens* meddelelse om psykisk afvigende kriminelle (2020) få en gerningsmand mentalundersøgt, hvis en række betingelser er opfyldt: Personen skal tidligere have modtaget psykiatrisk behandling, eller det formodes, at vedkommende er sindssyg eller mentalt retarderet, og/eller kriminalitetens art og grovhed giver grund til at formode, at personens tilstand afviger fra det normale, eller kriminalitetsbetingelserne for anvendelse af forvaring er opfyldt.

Dommen – den juridiske kategorisering af den mentale tilstand

Ved kriminalsager med domfældte med psykisk afvigende adfærd udgør mentalerklæringer et centralt styringsredskab for dommerne til retligt at vurdere den domfældtes mentale tilstand på gerningstidspunktet. Derved er det muligt at afgøre, hvilken domstype den sigtede gerningsperson skal idømmes. I det følgende redegøres for det retlige grundlag, der er afgørende for dommens udfald.

2. Mentalundersøgelser gennemføres enten ambulant i Grønland eller ved Retspsykiatrisk afsnit, R3, Aarhus Universitetshospital. Den udfærdigede mentalerklæring bliver sædvanligvis forelagt for Retslægerådet, der afgiver en erklæring, som indgår i sagen (Engbo, 2021).

Kriminallovens kapitel 33 foreskriver, at det kriminalretlige formål med at dømme psykisk syge kriminelle til foranstaltning er at forebygge nye lovovertrædelser:

§ 156. Hvis gerningsmanden på tidspunktet for lovovertrædelser var sindssyg eller i en tilstand, der ganske må ligestilles hermed, eller var mentalt retarderet, kan der idømmes foranstaltninger efter dette kapitel, når det er nødvendigt for at forebygge, at gerningsmanden begår yderligere lovovertrædelser.

Stk. 2. Tilsvarende gælder, hvis gerningsmanden efter tidspunktet for lovovertrædelser, men før dom er afsagt, er blevet mentalt retarderet eller er kommet i en ikke blot forbigående tilstand af sindssygdom.

Som det fremgår, kategoriserer kriminalloven gerningspersoner som sindssyge, mentalt retarderede og det, som ligestilles hermed, under en samlet juridisk paraplybetegnelse: 'psykisk syge kriminelle'. Denne kategorisering matcher ikke de internationale diagnosesystemers klassifikationer, som skelner mellem psykisk lidelse og mental retardering.³ 'Psykisk lidelse' dækker diagnostisk over en lang række mentale tilstande med forskellige udtryksformer og sværhedsgrader, eksempelvis angst- og personlighedsforstyrrelser, affektive tilstande såsom depression og bipolar lidelse, samt skizofreni m.m. 'Mental retardering' dækker over en kognitiv udviklingstilstand, som normalt viser sig i løbet af barndommen i form af en forsinket eller mangelfuld udvikling af evner og funktionsniveau, som samlet bidrager til en nedsat intelligenskvotient på 70 eller lavere.

Af kriminallovens kapitel 34 fremgår, at forvaring på ubestemt tid kan idømmes, når den tiltalte er fundet skyldig i en alvorlig personfarlig forbrydelse, når personen må antages at frembyde nærliggende fare for andre, og når forvaring findes påkrævet for at forebygge denne fare (§ 161). Ved forvaring lægges der som udgangspunkt vægt på, at den dømte er tidligere dømt for personfarlig kriminalitet, mens den påkrævede farlighed og behovet for at

3. Jf. § 2, stk. 2 i *Bekendtgørelse om behandling af personoplysninger i Det Centrale Kriminalregister (Kriminalregisteret) i Grønland*. – Der refereres her til WHO's internationale diagnosesystem ICD-10 (WHO, 2010).

forebygge fare fremgår af mentalundersøgelsen, som afgør, om der er tale om en person med psykisk afvigelse af en anden karakter, end det som fremgår af § 156.

Efter dommen – den valgte foranstaltning

Dømmes en gerningsmand, som sindssyg eller mentalt retarderet efter kriminallovens § 156, træder kriminallovens § 157 i kraft som det kriminalretlige grundlag for at beslutte, hvilken foranstaltningstype den sigtede skal sanktioneres:

§ 157. Hvis det findes formålstjenligt for at forebygge yderligere lovovertrædelser, kan retten bestemme, at den dømte skal anbringes på hospital eller anden institution i Grønland eller i Danmark.

Stk. 2. Hvis mindre indgribende foranstaltninger skønnes tilstrækkelige, kan der idømmes sådanne foranstaltninger. Retten kan herunder træffe bestemmelse om behandling på hospital eller anden institution i Grønland eller i Danmark eller om tilsyn efter bestemmelserne i kapitel 28.

Som det fremgår, kan sigtede med sindssygdom eller mental retardering dømmes til tre forskellige foranstaltningstyper. Man kan modtage dom til anbringelse, dom til behandling eller dom til tilsyn i Grønland eller Danmark.

Dom til anbringelse forudsætter, at tiltalte vurderes at være til fare for samfundet i en sådan grad, at vedkommende ikke kan udskrives uden rettens beslutning om en foranstaltningsændring. Hvis retten derimod skønner, at mindre indgribende foranstaltninger er tilstrækkelige, kan den sigtede dømmes til behandling på hospital eller anden institution i Grønland eller Danmark eller tilsyn af kriminalforsorgen. Dom til behandling anvendes "når den psykiske abnormitet kræver behandling for at forebygge yderligere kriminalitet, og når hensyn til retssikkerheden ikke samtidig kræver anbringelse på lukket psykiatrisk hospital" (Engbo 2021, 174).

Dom til tilsyn forudsætter, at tre betingelser er opfyldt: A) Gerningspersonen skal have behov for støtte eller behandling. B) Der skal være behov for kontrol af, at de af retten fastsatte vilkår overholdes, for eksempel krav om et bestemt opholdssted, arbejde, uddannelse, anvendelse af fritid, samvær

med bestemte personer og at undergive sig ambulant psykiatrisk behandling. C) Lovovertrædelsens grovhed må ikke tale afgørende imod at anvende tilsyn. Behandlings- og tilsynsdømte kan i princippet opholde sig både på en institution/bosted eller i eget hjem.

Frem til 2019 kunne der idømmes til forvaring i enten en grønlandsk anstalt eller en psykiatrisk ledet anstalt under Kriminalforsorgen i Danmark, hvilket i praksis vil sige Herstedvester Fængsel. Efter etableringen af den nye lukkede anstalt i Nuuk i 2019 idømmes der fremover til forvaring dér. Selvom en forvaringsdom altid er på ubestemt tid, skal Anklagemyndigheden påse, at forvaring ikke opretholdes længere tid end nødvendigt, og skal derfor senest tre år efter dommen indbringe spørgsmålet om prøveløsladelse for retten. Herefter skal sagen tages op i retten hvert andet år, og i den forbindelse skal anstalten lave en udtalelse om den forvaringsdømte på baggrund af en erklæring fra en psykiatrisk speciallæge (Engbo 2021).

Selvom den nye anstalt i Nuuk har skabt et brud i den kriminalretlige praksis med nedsendelse af forvaringsdømte til Herstedvester Fængsel, inkluderes forvaringsdømte i Herstedvester i nærværende kortlægning, fordi der stadig er en restgruppe af forvaringsdømte som afsoner dér på ubestemt tid i henhold til den gamle ordning, og som forbliver anbragte i Herstedvester Fængsel – hvis de ikke vælger at blive overført til anstalten i Nuuk – indtil deres dom ophæves eller de afgår ved døden.

Grønlands særlige foranstaltningsdømte – en oversigt

Dokumentstudiet af de igangværende foranstaltningsændringssager i Anklagemyndighedens arkiv identificerede i alt 160 særlige foranstaltningsdømte personer fordelt med 67 personer dømt i medfør af § 157 stk. 2 til behandling og/eller tilsyn i Grønland, 46 personer dømt til forvaring i medfør af § 161, mens 26 er dømt i medfør af § 157, stk. 2. til behandling og/eller tilsyn i Danmark. Derudover er 21 personer dømt til anbringelse på hospital eller institution i Danmark i medfør af § 157, stk. 1. Sammenfattende viser optællingen, at dom til behandling og/eller tilsyn i Grønland er den hyppigste foranstaltningstype blandt de 160 personer, som i oktober 2021 var undergivet en særlig foranstaltningsdom.

Kendetegnende for gruppen af de 160 særlige foranstaltningsdømte er desuden en stor spredning i forhold til domstidspunktet, som strækker sig fra

1988 til 2021. I alt ni af de foranstaltningsdømte personer har en dom, som er mere end 20 år gammel, og 125 dømte har en dom afsagt, efter at den nye kriminallov trådte i kraft i 2010. Særligt bemærkelsesværdigt er antallet af domsafsigelser i årene 2014 til 2018. I denne fireårsperiode ses en støt stigning i antallet af domsafsigelser til særlig foranstaltning, hvorefter antallet af afsagte domme falder fra 19 i 2018 til 9 i 2021. En mulig forklaring på denne udvikling kan være, at den danske regering i finansloven for 2014 afsatte en ekstra bevilling på 20 millioner kr. til "bunkebekæmpelse" ved de grønlandske domstole. I årene inden havde der ophobet sig en række ubehandlede sager, hvorfor danske dommere blev tilkaldt for at aflaste de grønlandske kredsdommere.

De foranstaltningsdømtes mentale tilstande og kriminalitetsarter

I det følgende beskrives de foranstaltningsdømte i forhold til deres mentale tilstand.

Forvaringsdømte

De 46 forvaringsdømte, hvoraf to er diagnosticeret med skizofreni, er dømt for at "frembyde nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed". De er fundet skyldige i et eller flere forhold af særlig personfarlig karakter. De fleste er dømt for vold i henhold til kriminallovens § 88. I alt er 33 forvaringsdømte dømt for voldelig adfærd. Den næsthyppest kriminalitetsart er voldtægt (§ 77), som 29 af denne gruppe er dømt for, mens 22 forvaringsdømte er dømt for drab eller drabsforsøg i henhold til kriminallovens § 86.

Efter 2019, hvor den nye lukkede anstalt i Nuuk blev taget i brug, og ordningen med nedsendelser til Herstedvester ophørte, viser optællingen, at halvdel (23) af de 46 forvaringsdømte befinder sig i Danmark. Størsteparten af de forvaringsdømte i Danmark (21) afsoner i Herstedvester Fængsel. Derudover er to forvaringsdømte på optællingstidspunktet anbragt på det Retspsykiatriske Afsnit R3 ved Århus Universitetshospital. Af de 23 forvaringsdømte i Grønland afsoner i alt 16 personer i den lukkede anstalt i Nuuk, mens de sidste syv er anbragt i en af landets øvrige anstalter eller anden boenhed.

Forvaring som sanktion anvendes i langt højere udstrækning indenfor det grønlandske retsvæsen end eksempelvis i Danmark. Mens forvaringsdømte i danske fængsler udgør under to procent af det samlede antal indsatte, udgør forvaringsdømte knap en fjerdedel af den grønlandske fangepopulation (Lau-

ritsen 2017). I gennemsnit vurderes en forvaringsdom i Grønland at medføre omkring 20 års anbringelse i anstalt (Engbo 2021). Dokumentstudiet viser da også, at der er tale om lange domme, hvor 14 af de 46 forvaringsdømte har afsonet i mere end 15 år. To forvaringsdømte har afsonet i mere end 30 år.

Sindssyge

Af dokumentstudiet fremgår, at 90 af de 160 personer er vurderet sindssyge i medfør af kriminallovens § 156. De 10 af disse 90 personer er dømt til anbringelse på hospital eller anden institution i Danmark i medfør af § 157, stk. 1. Dertil er 22 af de 90 foranstaltningsdømte personer dømt i medfør af § 157, stk. 2 til behandling i Danmark, mens 58 foranstaltningsdømte er dømt til behandling i Grønland.

Vold i henhold til kriminallovens § 88 er den hyppigste kriminalitetsart, som de psykisk syge er dømt skyldige i. I alt er 50 af de 90 personer dømt for vold. Herefter kommer overtrædelse af § 37 i form af krænkelse af offentlig myndighed, hvilket 35 sindssyge foranstaltningsdømte er dømt skyldige i. Den tredjehyppigste kriminalitetsart er voldtægt i henhold til kriminallovens § 77. I alt 21 sindssyge foranstaltningsdømte er dømt for voldtægt. Den fjerdehyppigste kriminalitetsart er drab eller drabsforsøg (§ 86). I alt 18 af de 90 dømte er dømt for drab eller drabsforsøg.

For psykisk syge kriminelle fastsættes der i almindelighed ikke længstetid i sager, hvis den dømte er fundet skyldig i drab, røveri, frihedsberøvelse, alvorlig voldsforbrydelse, alvorlige trusler, brandstiftelse, voldtægt eller anden alvorlig seksualforbrydelse eller forsøg på en af de nævnte forbrydelser (Engbo 2021). For 74 af de 90 foranstaltningsdømte, som er vurderet sindssyge, er der ikke fastsat længstetid på deres dom. I alt 15 dømte, som er vurderet sindssyge, har en dom med længstetid på tre år, mens en enkelt har en dom med to års længstetid.

Optællingen af anbringelsessteder viser, at 75 af de 90 dømte befinder sig i Grønland. Af de 75 dømte bor 35 i eget hjem, to bor hos familie, to uden fast bolig, og for en enkelt er boligforhold ikke oplyst i journalen. De øvrige 35 opholder sig på institution; 17 bor på den landsdækkende institution Sungiusarfik Aaqa, som primært huser beboere med diagnosen skizofreni. Derudover bor 20 dømte på en anden boenhed, mens en enkelt var indlagt på psykiatrisk afdeling A1 ved Dronning Ingrid's Hospital i Nuuk.

De resterende 15 af de 90 psykisk syge dømte befandt sig i Danmark. Ud af de 15 var 13 indlagt på Retspsykiatrisk Afsnit R3 ved Århus Universitetshospital eller anden retspsykiatrisk afdeling og én anbragt på Sikringsafdelingen Slagelse, mens den sidste var anbragt på en anden boenhed i Danmark.

Mentalt Retarderede

Dømte med mental retardering udgør den mindste gruppe af de særlige foranstaltningsdømte. I alt 23 foranstaltningsdømte er i medfør af § 156 vurderet til at have mental retardering, hvoraf tre har en diagnose inden for det diagnostiske autismespektrum forstyrrelse (ASF).

11 af de 23 dømte med mental retardering er dømt til anbringelse i Danmark i medfør af § 157, stk. 1, tre er dømt til behandling i Danmark i medfør af § 157, stk. 2, og de sidste ni er dømt til behandling i Grønland i medfør af § 157, stk. 2.

Som for de øvrige grupper er vold i henhold til § 88 den hyppigste kriminalitetsart. I alt 14 af de 23 mentalt retarderede personer var dømt for vold. 12 er dømt for overtrædelse af § 37 (krænkelse af offentlig myndighed), fire er dømt for voldtægt (§ 77) og fire er dømt for drab eller drabsforsøg (§ 86).

Ligesom for psykisk syge kriminelle fastsættes der ikke længstetid i sager, hvor den dømte er fundet skyldig i alvorlig personfarlig kriminalitet. Hovedparten af de dømte med mental retardering (19 af 23) havde ingen længstetid på deres dom, to havde en dom med længstetid på to år, mens en enkelt havde en dom med tre års længstetid. I en enkelt journal var domslængden uoplyst.

I forhold til anbringelsessted viser studiet at 13 af de 23 dømte med mental retardering befinder sig i Grønland: Tre er anbragt på institutionen Sungiusarfik Aaqa, som er specialiseret til beboere diagnosticeret med skizofreni. Derudover opholder seks personer sig på en anden boenhed i Grønland, tre bor i egen bolig, mens en enkelt er registreret uden fast bolig.

Knap halvdelen (10) af de foranstaltningsdømte med mental retardering befinder sig i Danmark. Otte befinder sig på en socialpædagogisk boenhed, én er på den sikrede afdeling Kofoedsminde, og den sidste er indlagt på Retspsykiatrisk Afsnit R3 ved Århus Universitetshospital.

Af etiske hensyn nævnes navnene på de enkelte bosteder, som de dømte med mental retardering er anbragt på i Danmark, ikke. Det forekommer dog overraskende, at kun en enkelt foranstaltningsdømt er anbragt på den sikrede afdeling, Kofoedsminde, og at de resterende ni er fordelt på forskellige bosteder/institutioner i Danmark.

De nedsendte — en konklusion med anbefalinger

Ovenstående kortlægning af verserende foranstaltningsændringssager ved den grønlandske anklagemyndighed danner et øjebliksbillede af Grønlands særlige foranstaltningsdømte i uge 41, 2021. Kortlægningen viser, hvordan foranstaltningsdømte som er vurderet sindssyge, udgør langt den største gruppe (90) af de i alt 160 identificerede foranstaltningsændringssager. Der er omtrent halvt så mange forvaringsdømte (46), og færrest dømte (23) tilhører gruppen af mentalt retarderede. I en enkelt journal var grundlaget uoplyst. Kortlægningen illustrerer ligeledes, at dom til behandling og/eller tilsyn i Grønland er den hyppigste foranstaltningstype, og vold i henhold til kriminallovens § 88 er den hyppigste kriminalitetsart blandt samtlige foranstaltningsdømte. Ydermere demonstrerer kortlægningen, at 111 af de 160 foranstaltningsdømte er anbragt på institution eller bosiddende i eget hjem i Grønland. De resterende 49 foranstaltningsdømte var nedsendt til Danmark, hvor 21 var nedsendt til anbringelse på ubestemt tid i Herstedvester Fængsel, 17 på et psykiatrisk afsnit og 11 fordelt på forskellige bosteder i Danmark, herunder den sikrede afdeling på Kofoedsminde.

At næsten en tredjedel af samtlige særlige foranstaltningsdømte er anbragt i Danmark, viser, hvordan Grønland er udfordret på de hjemtagne områder — her social- og sundhedsområdet — hvor der ikke er etableret sikrede institutioner, som har kapacitet til at rumme de særlige foranstaltningsdømte. Nedsendelse til Danmark er den eneste mulighed, de grønlandske myndigheder har for at anbringe de psykisk syge kriminelle. Med opførelsen af den lukkede anstalt har man fra dansk side sikret, at grønlandske forvaringsdømte nu kan afsone i hjemlandet, og at de forvaringsdømte som stadig er i Herstedvester, kan søge om at blive overført til anstalten i Nuuk. Dette er ikke muligt for de sindssyge eller mentalt retarderede foranstaltningsdømte. Bortset fra de Herstedvesteranbragte, der kan vælge overførsel til anstalten i Nuuk, har de øvrige særlige foranstaltningsdømte, som er ”bortdømte”, vanskeligt ved at vende hjem.

Dokumentstudiet af de verserende foranstaltningsændringssager ved den grønlandske Anklagemyndighed har ikke kun givet et øjebliksbillede af Grønlands foranstaltningsdømte, som på det pågældende tidspunkt var undergivet/afsoner en særlig foranstaltning. Det har også givet indsigt i Anklagemyndighedens praksis og rolle i forhold til at føre tilsyn med de særlige foranstalt-

ningsdømte og dermed sikre, at de dømtes foranstaltninger ikke opretholdes i længere tid og i videre omfang end nødvendigt. Den grønlandske anklagemyndighed har således en central myndighedsfunktion som tilsynsførende i forhold til at sikre foranstaltningsdømtes retssikkerhed inden for rammerne af det grønlandske retsvæsen. Dette medfører – og er grunden til – at Anklagemyndigheden praktiserer en systemiseret registreringspraksis. Om end journaliseringssystemet er håndholdt i papirformat, danner journaliseringspraksissen grundlag for at skabe en retvisende kortlægning af Grønlands særlige foranstaltningsdømte, hvilket ikke er muligt på baggrund af dataudtræk ved DCK. Anklagemyndighedens journalisering af foranstaltningsændrings-sager synes dermed at være en overset, men mulig datakilde for en fremtidig systemiseret praksis for registrering af Grønlands særlige foranstaltningsdømte. Det vil først og fremmest kræve, at Anklagemyndighedens journalisering bliver digitaliseret. Dernæst skal der tages højde for, at det ikke er muligt at skabe et repræsentativt billede udelukkende på baggrund af de verserende foranstaltningsændringssager. Det vil forudsætte, at Anklagemyndigheden udvider sin registreringspraksis ved også at registrere de dømte, som har fået ophævet deres foranstaltning, hvilket ikke sker på nuværende tidspunkt.

En digitalisering af Anklagemyndighedens journalisering af verserende foranstaltningsændringssager er en uomgængelig forudsætning for at skabe en registreringspraksis, som inkluderer samtlige foranstaltningsdømte, også dømte som har fået ophævet deres dom. En sådan registreringspraksis vil gøre det muligt at skabe et retvisende og repræsentativt billede af Grønlands særlige foranstaltningsdømte. En sådan praksis vil tilmed gøre det muligt at lave en årlig afrapportering, så udviklingen kan følges, ligesom den afrapportering som Justitsministeriets Forskningskontor (2021) årligt udarbejder til Folketingets retsudvalg. Da det grønlandske justitsområde ikke er hjemtaget, kan det kun anbefales at lovbestemme en systemiseret registreringspraksis af Grønlands særlige foranstaltningsdømte på lige fod med danske foranstaltningsdømte, således at man skaber en ensartethed, der er gældende for samtlige foranstaltningsdømte indenfor Rigsfællesskabet.

Litteratur

- Bekendtgørelse om behandling af personoplysninger i Det Centrale Kriminalregister (Kriminalregisteret) i Grønland*, Bekendtgørelse nr. 1402, 30. november 2016.
- Bryld, Tine (1992). *De nederste i Herstedvester*. København: Gyldendal.
- Engbo, Hans Jørgen (2021). *Grønlandsk Kriminalret, foranstaltningerne*. København: DJØF Forlag.
- Frantzsen, Evy (2010). De bortdømte – et arkivstudie af grønlandske Herstedvesterfanger. *Social Kritik* 123.
- Jentz, Christian, Parnuna Heilmann, Naaja Nathanielsen, Casey Upfold, Inaluk Kleist & Lisbeth Uhrskov Sørensen (2022). Suicide attempts among Greenlandic forensic psychiatric patients – prevalence and determinants. *International Journal of Circumpolar Health* 81.
- Jensen, Stine Grønbæk, og Marie Louise Knigge (2008). *Forvist til forsorg – grønlændere med handicap nedsendt til Danmark*. Assens: Forlaget Udvikling.
- Jensen, Stine Grønbæk (2010). Er der nogle åndssvage her? Nedsendelser af grønlændere med handicap til Danmark. *Social Kritik* 123.
- Justitsministeriets Forskningskontor (2021). *Nye foranstaltningsdomme i 2020*. København: Justitsministeriet.
- Kriminallov for Grønland*. Lov nr. 306 af 30. april 2008.
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2017). Vis mig dine fanger – et indblik i Grønlands indsattepopulation. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 104 (2).
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2018a). Uden udsigt? Forvaringsdømt i Grønland – i dag og fremover. *Retfærd, Nordic Journal of Law and Justice* 160 (1).
- Lauritsen, Annemette Nyborg (2018b). *Livline til verden. Udredning af bistandsværgeordningen for forvaringsdømte og psykisk syge foranstaltningsdømte i Danmark og Grønland*. København: Det Grønlandske Hus.
- Lihme, Benny (2010). En sær forsorghistorie. *Social Kritik* 123.
- Lynge, Inge (2000). *Psykiske lidelser i det grønlandske samfund*. Disputats, Århus Universitetshospital, Afd. for Psykiatrisk Demografi.
- Rigsadvokaten (2020): *Rigsadvokatens meddelelse om psykisk afvigende kriminelle*. CIRIH nr. 9229 af 23/04/2020.